

Een al te menselijke onderneming

Breaking news! Het 'beroemde' experiment van de Duitse psycholoog Fritz Strack uit 1988 waaruit zou blijken dat we cartoons grappiger vinden als we onszelf met een potlood tussen onze tanden tot glimlachen dwingen, klopt niet. Een grootschalige replicatie door 17 labs uit 9 landen vond geen enkele steun voor het glimlacheffect. *De Volkskrant* citeerde de Britse hoogleraar sociale psychologie Tony Manstead, die dit 'verdrietig' noemde: 'Dit was een klassiek, beroemd experiment. Dat gaat nu verloren.' Zelf was hij niet betrokken bij deze herhaling, maar jaren eerder had hij alle literatuur over gezichtsfeedback samengevat. Het potloodexperiment is dus misschien goed voor de vuilnisbak. Maar daarom nog niet alle conclusies die je eruit kan trekken, benadrukte Manstead. Je gelaatsuitdrukking kan wel degelijk je emoties bepalen. Zo zouden vrouwen met een door botox strak getrokken gezicht emoties anders beoordelen.

Tja, het zal best. Wie weet wordt die bevinding binnenkort ook weerlegd. Er is sprake van een fikse replicatiecrisis in de sociale psychologie. Als experimenten worden herhaald, komen wetenschappers vaker niet dan wel bij hetzelfde resultaat uit.*

Na de grootschalige fraude van sociaal psycholoog Diederik Stapel is het niet zo vreemd dat methodologisch en statistisch sterk onderlegde psychologen juist deze loot van de psychologie extra argwanend bekijken. Bovendien publiceren sociaal psychologen vaak 'nietszeggende feitjes' die veel aandacht krijgen in de kranten, maar die nagenoeg niets bijdragen aan de theorievorming over de mens. Denk aan de eveneens weerlegde 'feiten' dat je door te denken aan oude mensen langzamer gaat lopen, dat je minder wilskracht overhoudt voor het oplossen van een puzzel nadat je eerst een verleidelijke koek hebt weerstaan, of dat vleeseters hufters zijn (die laatste conclusie kwam uit de duim van diezelfde Stapel).

We vergeten daarbij dat de sociale psychologie ook de *grand theory* heeft voortgebracht: misschien wel de meest robuuste theorie in de psychologie. In de jaren 1950 ontwikkelde de Amerikaan Leon Festinger de cognitieve dissonantietheorie. Lukt het mensen niet meer hun opvattingen, handelingen, ambities en belevingen met elkaar in

overeenstemming te brengen, dan ontstaat er een innerlijke spanning die Festinger 'cognitieve dissonantie' doopte. Het onvermogen die spanning te reduceren, kan tot intense frustratie leiden. Ga voor uzelf maar eens na hoe vaak u recht praat wat krom is.

Je kan de hele psychologische wetenschapsbeoefening beschouwen als een poging om grip te krijgen op onszelf. Een poging die gedoemd is te mislukken, juist omdat de psychologie een (al te) menselijke onderneming is. Psychologen kunnen hun eigen mens-zijn onmogelijk negeren en zijn net zo vatbaar voor vertekeningen als hun vermaledijde studieobject. Psychologie bestaat uit uitspraken van mensen over mensen. En net op momenten dat psychologen pretenderen een beetje grip te hebben op 'de mens', ontglipt die rakker hen weer.

De wereld verandert snel en is razend complex, de mens idem dito. Empirische kennis is hooguit tijdelijk geldig, de psychologische wetenschap is constant in verbouwing. Replicatiecrises zijn daarom *part of the game*. Niemand hoeft verdrietig te worden als 'beroemde' experimenten sneuvelen. (Glim)lach dus omdat mensen niet meer vrolijker worden van het kijken naar cartoons met een potlood tussen hun lippen geklemd, wees straks niet gefrustreerd als (behalve de cognitieve dissonantietheorie) nog heel veel meer sociaalpsychologische bevindingen onderuit worden gehaald. Het meest consequente aan de mens is dat-ie inconsequent is. **P&B**

** Ook in de cognitieve neurowetenschap is zo'n crisis te verwachten. Half juli publiceerde een groep Zweedse onderzoekers in de Proceedings of the National Academy of Sciences dat conclusies van veel fMRI-onderzoek twijfelachtig zijn omdat de gebruikte statistische software fouten vertoont.*

*Dr. Vittorio Busato (1965) is psycholoog en publicist. Hij schreef onder meer de biografie *Weg met Piet Vroon* (Amsterdam University Press) en de roman *Impact* (Brainbooks).
www.vittoriobusato.nl
✉ v.busato1@chello.nl*

